

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2017|050 VAN 25 SEPTEMBER 2017

OVER DE VOORLOPIGE BESCHERMING ALS MONUMENTEN VAN TWAALF KLEINE ERFGOEDELEMENTEN IN DE VLAAMSE RAND, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 28 AUGUSTUS 2017

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 25 september 2017 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 28 augustus 2017 een adviesvraag van Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse Regering en minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed over de voorlopige bescherming als monumenten van twaalf kleine erfgoedelementen, gelegen in de Vlaamse Rand. Het betreft meer bepaald twee pijlerkapellen en een ongevalskruis in de gemeente Beersel, een kunstwerk en een pijlerkapel in de gemeente Dilbeek, een wegwijzer in de gemeente Hoeilaart, een ongevalskruis in de gemeente Sint-Genesius-Rode, twee wegwijzers in de gemeente Sint-Pieters-Leeuw, een kilometerpaal en een wachthokje in de gemeente Tervuren en een grenspaal in de gemeente Zaventem. De commissie ontving een pakket met twaalf individuele beschermingsdossiers. De VCOE spreekt zich in voorliggend advies uit over de documenten in het kader van de bescherming met name (a) de ministeriële besluiten tot voorlopige bescherming, (b) de fotoregistraties, (c) de afbakeningssplannen en (d) de beschermingsvoorstellen.

2. Alvorens in te gaan op de artikelen van de ministeriële besluiten, formuleert de commissie volgende algemene bemerkingen:

a) De commissie vindt het bijzonder positief dat met voorliggend dossier aandacht wordt geschonken aan het 'klein erfgoed'. De commissie onderschrijft de vaststelling dat kleine erfgoedelementen zo evident zijn in onze leefomgeving dat ze zelden opgemerkt worden: *"Het zijn fragiele erfgoedelementen die stilletjes verdwijnen net omdat ze klein en evident zijn, omdat hun functie voorbijgestreefd is, omdat ze verplaatst of vervangen worden door nieuwere exemplaren."* De commissie merkt wel op dat deze bedreiging zich niet enkel voordoet in de Vlaamse Rand. Het is voor de commissie dan ook onvoldoende duidelijk waarom enkel het klein erfgoed in deze regio werd onderzocht en waarom niet geopteerd werd voor een meer globale inventarisatie en waardering van het klein erfgoed in heel Vlaanderen. De commissie vraagt dit verder te duiden.

Indien alsnog werk zou worden gemaakt van de waardering van het klein erfgoed in de rest van Vlaanderen, dan moet volgens de commissie eerst een grondige inventarisatie gebeuren. De commissie merkt op dat dit niet evident is, aangezien heel wat klein erfgoed niet altijd goed waarneembaar is. De commissie benadrukt dat daarom de samenwerking met lokale erfgoedverenigingen essentieel zal zijn.

b) De commissie vindt het tevens positief dat de inhoudelijke dossiers ingaan op de aspecten screening en selectie. De dossiers verduidelijken dat in het voorjaar van 2017 de Inventaris van het Onroerend Erfgoed werd gescreend op klein erfgoed op openbaar domein in de Vlaamse Rand. De commissie ondersteunt dat daarbij werd uitgegaan van de ruime definitie van 'klein erfgoed' en er tevens aandacht was voor reeds bestaande beschermingen. Na de screening gebeurde een selectie op basis van de criteria

authenticiteit, zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit, ensemblewaarde en contextwaarde. Aldus werd een representatief pakket van twaalf erfgoedelementen bekomen. De commissie vindt het positief dat de individuele beschermingsdossiers de thematisch-geografische samenhang van het gehele pakket duiden én de selectie van elk item binnen zijn specifiek type van klein erfgoed (niet-betreedbare kapellen, wegwijzers,...) motiveren.

De commissie heeft wel nog een bedenking bij de bescherming van de Kapel van de Rode Poort. Dit item is reeds beschermd als onderdeel van het dorpsgezicht 'Dorpskern Alseberg' dat in 2004 omwille van de historische waarde werd beschermd. De commissie vraagt verder te verduidelijken waarom de kapel alsnog in het beschermingspakket werd opgenomen. Andere kleine erfgoeditems die ook reeds als dorpsgezicht werden beschermd, werden immers niet in de selectie weerhouden (o.a. waterpomp Grimbergen en kruis in Sint-Genesius-Rode).

3. Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de voorlopige bescherming als monument van de twaalf kleine erfgoedelementen vast en verwijst naar de afbakeningsplannen en de fotoregistraties die als bijlagen bij de beschermingsbesluiten werden gevoegd.

Voor de twee ongevalskruisen, de Van Cauwelaertkapel, de Sint-Annakapel, de kilometerpaal en de twee wegwijzers van ijzergieterij August Van Aerschot en zonen wordt tevens een overgangszone afgebakend. De commissie kan het instellen van de overgangszones ondersteunen. De commissie erkent dat de exacte locatie van de betrokken objecten door het toenemende verkeer en de uitbreiding van het wegennet in de loop der jaren meer en meer kwetsbaar geworden is. Dit verdient dan ook de nodige aandacht.

Wat de drie pijlerkapellen betreft merkt de commissie op dat het niet helemaal duidelijk is of de beschermingen ook de beelden omvatten die zich in de kapellen bevinden. Aangezien de beelden van recentere datum blijken te zijn, worden deze volgens de commissie best uitgesloten van bescherming. Daarnaast merkt de commissie op dat de fotoregistraties van de kapellen geen detailfoto's bevatten van de inscripties en/of tekstplaten waarnaar in de inhoudelijke dossiers verwezen wordt. De commissie vraagt de fotoregistraties verder aan te vullen.

4. Artikel 2 van de ministeriele besluiten verwijst naar de erfgoedwaarden die de beschermingen als monumenten verantwoorden en beschrijft de aanwezige erfgoedkenmerken en erfgoedelementen. De commissie stelt vast dat alle monumenten worden beschermd omwille van de historische en de architecturale waarde. Aan het kunstwerk 'Het Signaal' wordt tevens een technische waarde toegekend.

De commissie meent dat 'Het Signaal' daarnaast ook een artistieke en een ruimtelijk-structurende waarde heeft. In het inhoudelijk dossier wordt immers ingegaan op de sleutelfunctie die het Signaal heeft in het oeuvre van Jacques Moeschal, waarbij hij als het ware de stap zet van architect naar kunstenaar. Het beschermingsdossier spreekt dan ook over 'het kunstwerk'. Daarnaast meldt het beschermingsvoorstel meermaals de signaal- en herkenningsfunctie van het object als toegangspoort tot Brussel voor iedereen die uit (Oost- en West-) Vlaanderen komt. Het Signaal ligt bovendien sinds de bouw op de kruising van de E40 en de R0. Om die redenen pleit de commissie ervoor ook de artistieke en de ruimtelijk-structurende erfgoedwaarde toe te voegen aan het beschermingsbesluit.

5. Artikel 3 van de ministeriële besluiten omschrijft de beheersvisie voor de te beschermen monumenten en desgevallend voor de overgangszones. Voor de meeste items wordt een

bewaring ter plaatse beoogd. Het is positief dat daarbij de mogelijkheid van verplaatsing wordt ingeschreven. De commissie merkt wel op dat de optie van verplaatsing niet wordt opgenomen in het beschermingsbesluit voor het ongevalskruis De Blaeser in Beersel. De reden hiervoor is onduidelijk.

Verder merkt de commissie op dat in een aantal beschermingsbesluiten als beheersdoelstelling wordt opgenomen dat *'een conserverende houding wordt geprefereerd'*. Het is voor de commissie onduidelijk wat hiermee precies bedoeld wordt. De commissie vraagt dit verder te verduidelijken.

De beheersvisies voor de drie wegwijzers gaan in op het herplaatsen van de richtingborden op hun oorspronkelijke plaats. Het is voor de commissie niet helemaal duidelijk of de herplaatsing mogelijk is zonder wijziging van het beschermingsbesluit. Verder is het onduidelijk of de bewegwijzering kan aangepast worden aan de dan geldende richtingen. Daarnaast stelt de commissie vast dat de optie van herplaatsing voor de wegwijzer in Hoeilaart als een mogelijkheid wordt geformuleerd maar voor de twee wegwijzers in Sint-Pieters-Leeuw eerder dwingend. De commissie suggereert in de drie dossiers de herplaatsing nadrukkelijk als een mogelijkheid in te schrijven.

De commissie merkt op dat in uitvoering van de beheersdoelstellingen voor de Kapel van de Rode Poort, het ongevalskruis De Blaeser, de Van Cauwelaertkapel, het ongevalskruis Winderickx, kilometerpaal 5 en de grenspaal van Saventerloo een verbod wordt geformuleerd op het herkappen van het oppervlak van deze monumenten. De commissie kan deze verbodsbepaling ondersteunen. De commissie vraagt zich wel af waarom deze verbodsbepaling niet wordt voorzien voor de Sint-Annakapel.

Tot slot stelt de commissie vast dat voor elke overgangszone één of meer verbodsbepalingen worden geformuleerd, al dan niet in combinatie met (overeenkomstige) beheersdoelstellingen. De verbodsbepalingen betreffen het verharden van de overgangszone, het plaatsen van bovengrondse nutsinstallaties of visueel storende elementen en het aan het oog onttrekken van de monumenten. De commissie erkent dat deze aspecten van belang zijn in functie van de belevingswaarde van de erfgoeditems. De commissie meent evenwel dat voorzichtig moet worden omgesprongen met het formuleren van verbodsbepalingen omdat hierdoor bepaalde ontwikkelingen die later wenselijk blijken te zijn gehypothekerd kunnen worden. De commissie geeft er aldus de voorkeur aan deze verbodsbepalingen te herformuleren als beheersdoelstellingen.

6. De commissie gaat akkoord met artikel 4 van de ministeriële besluiten dat de voorschriften formuleert voor de instandhouding en het onderhoud van de te beschermen monumenten.
7. Artikel 5 somt de toelatingsplichtige handelingen op voor de te beschermen monumenten. De commissie vindt het positief dat deze zoveel mogelijk op maat van elk item werden geschreven. De commissie merkt wel op dat voor kilometerpaal 5 het verplaatsen ervan tweemaal in de lijst met toelatingsplichten wordt opgenomen (1° en 4°). Dit is overbodig. Hetzelfde geldt voor de grenspaal van Saventerloo waarvoor het slopen of heropbouwen (1°) alsook het demonteren en heroptrekken (4°) als toelatingsplicht wordt ingeschreven.
8. Wat betreft de inhoudelijke dossiers voor het Signaal van Zellik en voor de kilometerpaal in Tervuren merkt de commissie op dat in de inhoudstafels een stuk inhoudelijke tekst is geslopen. Dit hoort daar niet thuis.
9. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige bescherming als monumenten van de Kapel van de Rode poort,

het ongevalskruis De Blaeser met overgangszone, de Van Cauwelaertkapel met overgangszone, het Signaal van Zellik, de Sint-Annakapel met overgangszone, de gietijzeren wegwijzer gesigineerd E. Desbeck, het ongevalskruis Winderickx, de twee wegwijzers van ijzergieterij August Van Aerschot en zonen, kilometerpaal 5 met overgangszone, het wachthokje halte 'Vier Winden' en de grenspaal van Saventerloo. De commissie vraagt:

- Te duiden waarom niet geopteerd werd voor een meer globale inventarisatie en waardering van het klein erfgoed in heel Vlaanderen (par. 2a);
- Bijkomend te motiveren waarom de Kapel van de Rode Poort in het beschermingspakket werd opgenomen (par. 2b);
- Aan Het Signaal ook een artistieke en de ruimtelijk-structurerende erfgoedwaarde toe te kennen (par. 4);
- Te verduidelijken wat bedoeld wordt met 'een conserverende houding wordt geprefereerd' (par. 5);
- Te verduidelijken waarom de beheersdoelstelling inzake verplaatsing en de verbodsbepaling inzake herkap niet worden toegepast op respectievelijk het ongevalskruis De Blaeser en de Sint-Annakapel (par. 5);
- De beheersvisie inzake herplaatsing van richtingborden verder te duiden en te uniformiseren (par. 5);
- De verbodsbepalingen voor de overgangszones te herformuleren als beheersdoelstellingen (par. 5).

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt
Voorzitter